

Äspskärin sammalkartoitus 2019

Saaristomeri (FI0200090)

CoastNet LIFE (LIFE17NAT/FI/000544)

Terhi Korvenpää

Kannen kuva: Äpskärin kuivia kalkkivaikutteisia ketoja. Raportin kaikki kuvat: Terhi Korvenpää, Metsähallitus.

JOHDANTO JA MENETELMÄT

Kartoitusten tavoite ja tarkoitus

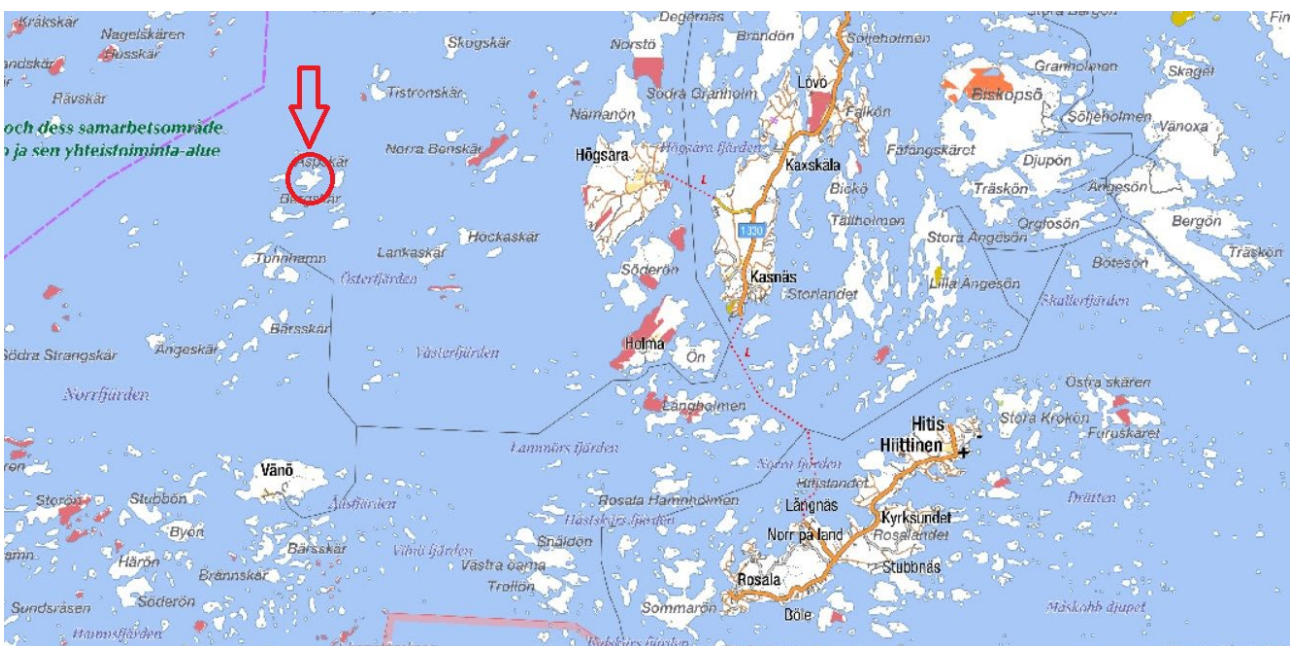
Äpskärin saarella tehdyt sammallajiston kartoitukset ovat osa Metsähallituksessa vuonna 2018 alkanutta laajaa CoastNet LIFE–hanketta (LIFE 17NAT/FI/000544). Kaikki kartoitukseen liittyvät toimenpiteet maastokartoituksesta raporttiin toteutettiin hankkeessa EU:n LIFE-rahoituksen tuella. CoastNet-hankkeessa tehdään ennallistamis- ja luonnonhoitotoimia 41 kohteella, ja sen tarkoituksena on parantaa rannikon ja saariston Natura 2000 -luonnonsuojelualueiden tilaa. Tavoitteena on luoda toimiva elinympäristöjen verkosto, ja hoitotoimien kohteina ovat etenkin rannikolle tyypilliset, avoimet ja puoliavoimet ympäristöt.

Hoitokohteiden lajistokartoituksien tarkoituksena oli tuottaa sellaista lajeihin liittyviä taustatietoa, jota pystyttäisiin käyttämään hyödyksi Natura2000-alueisiin kuuluvan ja LIFE-hankkeessa hoidettavaksi aiotun alueen ennallistamisen ja hoidon suunnittelussa sekä toteuttamisessa. Kartoitustuloksia pystytään käyttämään myös jatkossa hyväksi alueelta havaittujen uhanalaisten lajien seuraamisessa ja turvaamisessa.

Kirjoittaja on yksin vastuussa tämän raportin sisällöstä. Se ei välttämättä vastaa Euroopan unionin mielipidettä. EASME ja Euroopan komissio eivät ole vastuussa siitä, miten siinä olevaa tietoa käytetään

Kartoituskohde

Kartoituskohde oli Varsinais-Suomen maakunnassa, Kemiönsaaren kunnassa sijaitseva Äpskärin saari (kuva 1). Äpskäri on osa laajaa Saaristomerén Natura 2000-verkostoon kuuluvaa aluetta (FI0200090), ja on kokonaisuudessaan yksityistä suojelualueutta (YSA 207164 Äpskäri). Saaren pitkään perinnebiotoopeina laidunnettuja alueita kunnostetaan Rannikko Life -hankkeessa, ja kartoitettavilla ja kunnostettavilla kohteilla olikin mm. laajoja kallioketoja ja muita laidunvaikutteisia alueita, joilla vaateliasta sammallajistoa ei juurikaan esiinny.

Kuva 1: Äpskärin saaren sijainti.

Kartoitusmenetelmä

Äpskärin lajistokartoitus tehtiin Metsähallituksen sammalkartoitusohjeen mukaisella TPS-kartoitusmenetelmällä, joka sopii sammalten lisäksi myös putkilokasvien kartoittamiseen (kasvilajistoa pidettiin silmällä sammalia kartoitettaessa). Tässä TPS-suunnitelman taustatiedoksi tehtävässä kartoituksessa laajemmasta kohdealueesta kartoitetaan lajistoa tarkemmin vain suoraan toimenpiteiden kohteina olevat toimenpidekuviot, tai toimenpiteiden välittömillä vaikutusalueilla sijaitsevat kuviot. TPS-kartoitusmenetelmän kohdelajeina ovat aina valtakunnallisesti ja alueellisesti uhanalaiset, silmälläpidettävät, rauhoitetut, harvinaiset ja puutteellisesti tunnetut sammalet. Näin kaikki kartoituksessa havaitut huomionarvoiset lajit pystytään ottamaan huomioon ennallistamistöitä suunnitellessa, joko vähintään olemassa olevat esiintymät turvaten, tai jopa niiden elinoloja parantaen.

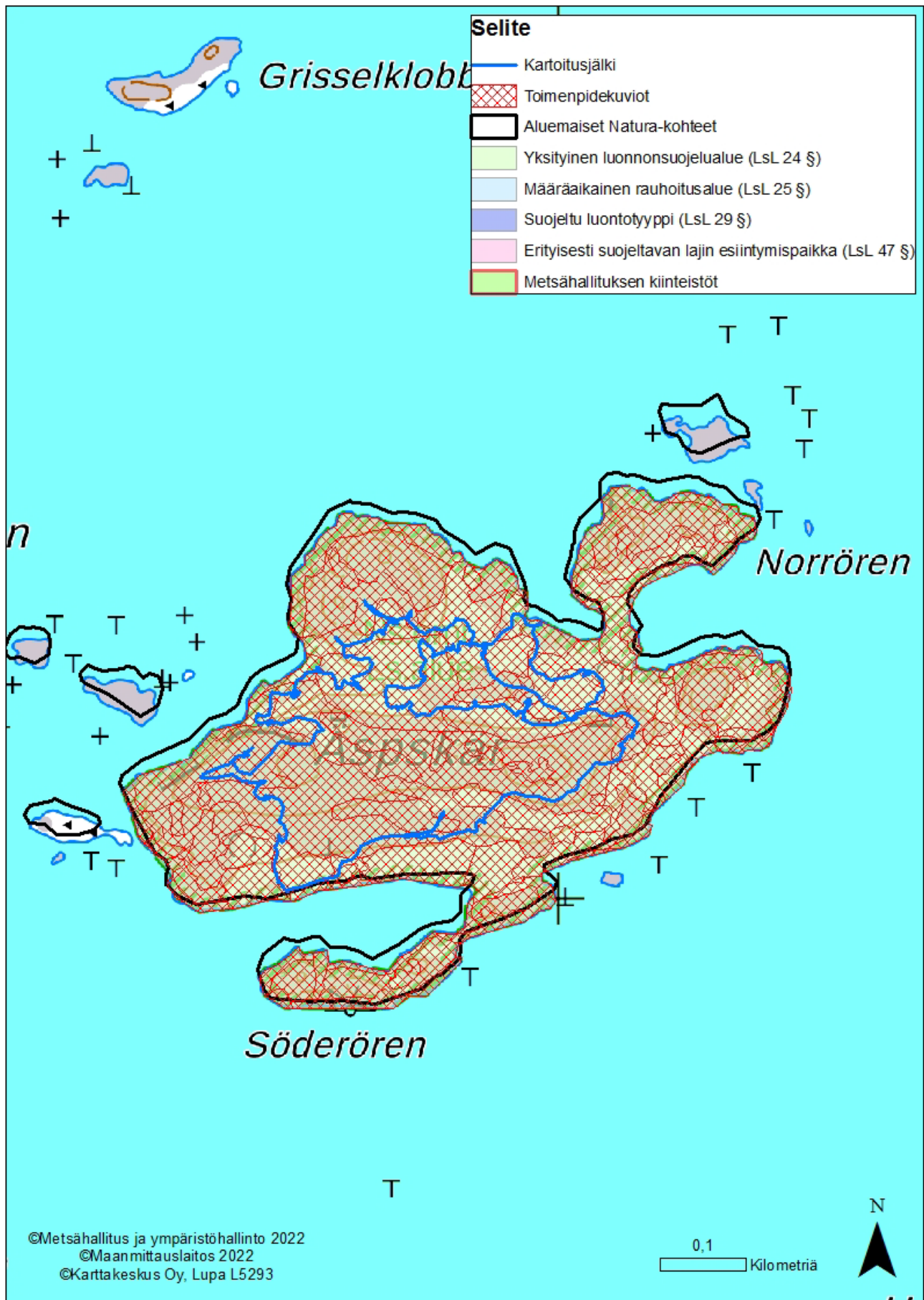
TPS-kartoituksen metodeihin kuuluu, että maastossa kuljettu kartoitusreitti tallennetaan kunakin kartoituspäivänä GPS-paikantimella kartoitusjäljeksi. Näin voidaan myöhemmin saada helposti selville millä alueella kartoittaja on kulkenut lajistoa havainnoiden. Myös kaikkien kartoituksen kohteena olevien lajien havaintopaikat tallennetaan aina GPS-paikantimeen pistemäisinä havaintopaikkoina. Laaja-alaisista lajiesiintymistä havaintopisteitä saattaa kertyä useita, sillä uusi havaintopiste otetaan aina, mikäli pisteiden välillä on etäisyyttä yli 10 m. Pienemmistä lajiesiintymistä pisteitä otetaan vain yksi, ja se yleensä sijaitsee lajiesiintymän keskiosassa. Havaituista lajeista kirjataan muistiin aina myös paljon taustatietoa mm. lajin elinympäristöstä, esiintymään liittyvistä muista tärkeistä tiedoista.

Osan kartoitettavista sammallajeista pystyy tunnistamaan maastossa varmasti, mutta vaikeasti tunnistettavista kohdelajeista, tai niiksi epäilyistä sammallajeista, kerätään aina keruupusseihin näytteitä mukaan otettavaksi. Näytepusseihin päätyneiden lajien tunnistus tehdään myöhemmin toimistolla mikroskoopin ääressä. Näytteet usein myös museoidaan, jotta lajin esiintyminen kartoituskohteella voidaan myöhemmin verifioida, sillä kokeneillekin sammaltuntijoille sattuu silloin tällöin tunnistusvirheitä, ja lajien taksonomiakin muuttuu ajan kuluessa. Näytteiden avulla kartoitusalueella elävä laji voidaan tunnistaa jatkossakin ilman tarkastuskäyntiä paikan päällä maastossa. Putkilokasvit pystytään tunnistamaan käytännössä aina maastossa, eikä niistä useimmiten kerätä näytteitä kuin satunnaisesti. Myös kaikkien maastosta kerättyjen näytteiden keruupaikat tallennetaan tietenkin aina GPS-paikantimeen siltä varalta, että kerätty laji on kohdelaji, ja sen tarkemmat kasvupaikkatiedot ovat tarpeen jatkotoimenpiteitä suunniteltaessa.

Äpskärin kartoitus

Äpskäriässä toimenpiteitä oli alustavasti suunniteltu koko saaren alueelle. Lajistokartoitus kohdennettiin lähinnä puustoisille kohteille, joiden rakenne muuttuisi kunnostuksessa todennäköisesti eniten, ja jotka mahdollisesti olisivat TPS-kartoitettavan kohdelajiston kasvupaikkoja. Muut osat jätettiin kartoittamatta kartoitukseen rajatun työajan ja valitun menetelmän vuoksi, mutta lajeja havainnoitiin tietenkin myös kartoitettavien kuvioiden välillä siirryttäessä. Äpskärin kartoitus tehtiin yhden maastopäivän aikana, samalla, kun avustettiin paikalla olleita jäkäläkartoituksen ja nilviäiskartoituksen tekijöitä. Kartoitus toteutettiin 5.6.2019, ja saarelle oli tarkoitus vielä palata uudelleen tutkimaan rantojen ja ketojen lajistoa. Saarelle ei kuitenkaan enää ehditty myöhemmin palaamaan, mutta alueen läpikävely antoi sen verran riittävän kuvan lajistosta, ettei tälle ollut pakollista tarvetta.

Äpskärin toimenpidekuviot sekä kartoituksesta tallennettu kartoittajan kulkureitti eli kartoitusjälki, ja siten lopullinen kartoitusalue näkyy kuvassa 2. Reitti ja sen yhteydessä tehty lajihavainnot tallennetaan ympäristöhallinnon yhteiskäytössä olevaan LajiGIS -paikkatietojärjestelmään, josta kartoitustuloksia voi tarkastella myöhemminkin.

Kuva 2. Äspöskärin kartoitusjälki ja suunnitellut toimenpidekuviot.

Tässä raportissa on lajeista käytetty tuoreimman valtakunnallisen uhanalaisuusarvioinnin mukaista uhanalaisuusluokitusta (Juutinen & al. 2019) sekä sammalten alueellista uhanalaisuusarviointia (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2021). Sammallajien indikaattoristatukset löytyvät Sammaltyöryhmän julkaisusta (2021). Maastokartoituksesta ja sen suunnittelemisesta, sekä raportoinnista vastaa suojelubiologi Terhi Korvenpää Metsähallituksen Rannikon luontopalveluista. Maastosta kerättyjen näytteiden mikroskooppilla tapahtuneesta lajinmäärityksestä vastaa Envibio Oyn FM Turkka Korvenpää.

TULOKSET

Lajihavainnot

Äpskärin lajisto oli hyvin laidunvaikutteinen, ja siten putkilokasvit muodostivat huomionarvoisimman osan lajistosta. Kartoitettavalla alueella oli mm. upeita kuivia, monilajisia ketoja, joilla kasvoi monipuolisesti vaateliasta putkilokasvilajistoa, mm. silmälläpidettäväksi luokiteltua papelorikkoa (*Saxifraga granulata*), verikurjenpolvea (*Geranium sanguineum*) jne., kts. kannen kuva). Lehdoissa kasvoi paikoitellen kevätesikoita (*Primula veris*) (kuva 3), ja paikoin hyvinkin runsaana aikaisemmin silmälläpidettäväksi luokiteltua karhunlaukkaa (*Allium ursinum*) (kuva 4). Kosteammassa lehdon osassa kasvoi saniaisia (kuva 5).

Kuva 3. Lehtojen kevätesikoita.

Kuva 4. Karhunlaukka oli Äspskärissä paikoin runsas peittäen alleen laajoja alueita.

Kuva 5. Äspskärin rehevää lehtoa.

Lahopuun määrä oli perinneympäristöissä hyvin vähäinen, eikä pienilmastoltaan suhteellisen kuivilla metsäalueilla juurikaan kasvanut epifyyttisiä sammallajeja. Maapohjalla tällaisilla alueilla ei myöskään juurikaan kasva huomionarvoista lajistoa. Ei siis ihme, ettei kartoituksessa havaittu lainkaan valtakunnallisesti uhanalaisia tai silmälläpidettäviä sammallajeja, ja vain kaksi huomionarvoista lajia

(taulukko 1). Toinen lajeista oli puutteellisesti tunnettu kalliolähdesammal (*Philonotis tomentella*), joka Äspskärillä kasvoi rantakalliolla. Toinen lajeista oli maassa kasvanut lännenliekosammal (*Rhytidiadelphus loreus*). Kalkkivaikutteisilta kalliokedoilta olisi voinut löytää mielenkiintoisia lajeja, mutta näitä alueita, kuten alussa todettiin, ei ehditty tutkia. Saarella on aikaisemmin havaittu mm. erittäin uhanalaista kalkkihankasammalta (*Riccia beyrichiana*), mutta tämän pienen lajin löytyminen kartoituskerralla vallinneella kuivalla ilmalla olisi ollut vaikeaa, eikä sitä siksi kartoituskerralla etsitty.

Taulukko 1. Havaitut huomionarvoiset sammallajit.

Eliöryhmä	Tieteellinen nimi	Suomenkielinen nimi	Uhanal.lk	Muu status	Havainnot kpl
BR	<i>Philonotis tomentella</i>	kalliolähdesammal	DD	-	1
BR	<i>Rhytidiadelphus loreus</i>	lännenliekosammal		indikaattori	1

HOITO- YM. SUOSITUKSET

Äspskärin tutkitut elinympäristöt olivat hyvin perinnebiotooppivaikutteisia, eikä harvinaista sammallajistoa tällä maastokäynnillä havaittu kalliolähdesammalta lukuun ottamatta. Laidunnus ja raivaukset eivät vaikuttane kalliolähdesammalen esiintymiseen millään lailla. Kalkkihankasammal sen sijaan hyötynee kalkkiketojen hoitamisesta, ja laidunnuksen aiheuttaman tallauksen myötä sopivien kasvupaikkojen avonaisuudesta. Tämän kartoituksen jälkeen saarelta etsittiin kohdennetusti epifyyttisiä hiippasammalia osana laajempaa hiippasammalten kartoitusta (Maanpää 2021), ja sieltä löydettiin kahdelta puolta kasvamassa erittäin uhanalaista silohiippasammalta (*Lewinskya striata*). Näiden esiintymien tilannetta pitää seurata tavallista tarkemmin, sillä laidunmaiden kunnostuksessa esiintymien ympäristön mikroilmasto tulee muuttumaan. Esiintymien lähiympäristö tulisi kuitenkin jättää isompien raivausten ulkopuolelle varmuuden vuoksi.

KIRJALLISUUS

Juutinen, R., Syrjänen, K., Korvenpää, T., Laitinen, T., Ahonen, I., Huttunen, S., Korvenpää, T., Kypärä, T., Parnela, A., Ryömä, R. & Ulvinen, T. 2019. Sammalet. Julk.: Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. s. 157–181.

Maanpää, L. 2022: Saaristomeren uhanalaiset hiippasammalet ja epifyyttisammalyhteisöt. Pro Gradu, Turun yliopisto. 46 s.

Sammalyöryryhmä 2021: Suomen sammalien levinneisyys metsäkasvillisuusvyöhykkeissä ja ELY-keskuksissa. – Suomen ympäristökeskus. 23.6.2021. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Lajien-suojelutyo/Eliotyoryhmat/Sammalyoryhma/Suomen_sammalet

Syrjänen, K. 2001: Sammalet. Teoksessa: Ilmonen, J., Rytteri, T. ja Alanen, A. (toim.): Luontodirektiivin kasvit ja selkärangattomat eläimet. Suomen Natura 2000 –ehdotuksen luonnontieteellinen arviointi. Suomen ympäristö 510:72–100.

Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2021). Suomen lajien alueellinen uhanalaisuusarviointi 2020. <https://www.ymparisto.fi/punainenlista>